

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

*O istorie antropologică a morții.
Rituri și ritualuri funerare. Atitudini, comportamente și
mentalități legate de moarte în evul mediu creștin*

Rezumat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Toader NICOARĂ

Student-doctorand:

Ioan Gheorghe BOTIȘ

CLUJ-NAPOCA

2018

Cuprins

Introducere.....	6
Capitolul 1: O viziune creștină asupra morții.....	18
<i>1.1. O teologie a salvării.....</i>	<i>19</i>
<i>1.2. Rituri și ritualuri funerare.....</i>	<i>30</i>
<i>1.3. Disecții pe cadavre.....</i>	<i>51</i>
<i>1.4. Frumos și viu, mort și urât.....</i>	<i>53</i>
<i>1.5. Moda dansurilor macabre.....</i>	<i>57</i>
<i>1.6. Tânguirea și bucuria.....</i>	<i>61</i>
<i>1.7. Moartea în Țările române.....</i>	<i>66</i>
<i>1.8. Arhitectura funerară creștină.....</i>	<i>75</i>
Capitolul 2: Morții printre vii.....	88
<i>2.1. Strigoii din lumea precreștină.....</i>	<i>88</i>
2.1.1. Strigoii preistoriei.....	89
2.1.2. Spectrele morților în Mesopotamia.....	91
2.1.3. Morții răi în Egiptul antic.....	93
2.1.4. Spiritele morților în lumea greacă.....	95
2.1.5. Necromanția la fenicieni și evrei.....	99
2.1.6. „Lemures” și „larve” în lumea etruscă.....	100
2.1.7. Spiritele morților în Roma antică.....	101
2.1.8. Strigoii folclorului celtic și germanic.....	104
2.1.9. Strigoii la sarmați, slavi și vikingi.....	105
<i>2.2. Strigoii în lumea creștină.....</i>	<i>107</i>
2.2.1. Lumea morților vii.....	107
2.2.2. Strigoii în spațiul românesc.....	124
2.2.3. Moroi.....	128
2.2.4. Descânțece și practici vrăjitorești.....	131
2.2.5. Vampiri și stafii.....	140

2.2.6. Vârcolaci, vampiri și pricolici în aria balcanică.....	145
2.2.7. Câteva ipoteze privitoare la cauzele apariției vampirilor.....	147
Capitolul 3: Venerarea relicvelor în creștinism.....	151
3.1. Credința nemărginită în puterea moaștelor.....	151
3.2. Goana după relicve.....	156
3.3. Cultul martirilor.....	165
3.4. Venerarea moaștelor sfinților.....	166
3.5. Lăcașuri de cult pentru relicve.....	172
3.6. Problema autenticității relicvelor.....	174
3.7. Relicve și minuni.....	175
3.8. Adorarea obiectelor care martirizaseră trupul lui Hristos.....	178
3.9. Cultul moaștelor în Renaștere.....	181
3.10. Atacul reformaților împotriva relicvelor false și replica romano-catolicilor.....	183
3.11. Obiceiul strămutării relicvelor.....	185
3.12. Constituirea relicvariilor.....	186
Capitolul 4: Lumea de dincolo în evul mediu creștin.....	190
4.1. Nemurirea sufletului în lumea creștină.....	191
4.2. Judecata de Apoi.....	200
4.2.1. O privire retrospectivă: Judecata de Apoi la mesopotamieni.....	201
4.2.2. Nașterea psihostaziei în Egipt.....	202
4.2.3. Judecata de la Podul Cinvat.....	205
4.2.4. Pedepse grele sau o viață încântătoare.....	209
4.2.5. Judecata de Apoi la vechii evrei.....	215
4.2.6. Cântărirea sufletelor în lumea creștină.....	217
4.2.7. Judecata de Apoi în credințele populare românești.....	235
4.3. Sfârșitul lumii.....	240
4.3.1. Potopul începe la Sumer.....	241
4.3.2. Sfârșitul lumii la greci și la romani.....	242

4.3.3. Escatologia colectivă persană.....	243
4.3.4. Dimensiunea etică a sfârșitului lumii în tradiția evreiască.....	244
4.3.5. Reprezentări escatologice ale evului mediu creștin.....	245
4.4. Geografia lumii de dincolo.....	256
4.4.1. Viziuni mozaice și creștine timpurii.....	257
4.4.2. Raiul sau Paradisul creștin.....	262
4.4.3. Ținutul întunericului, al durerii și al morții.....	265
4.4.4. Purgatoriul sau „al treilea loc”.....	270
4.4.5. Lumea de Apoi în credințele populare românești.....	274
4.5. Demonii morții.....	278
4.5.1. Îngerii morții la vechii evrei.....	279
4.5.2. Demoni ai morții în mitofolclorul lumii creștine.....	280
4.5.3. Divinități ale morții în credințele românilor.....	285
Capitolul 5: Morți rele.....	289
5.1. Pandemiile, cei mai mari asasini ai omenirii.....	292
5.1.1. Ciurma în antichitate.....	298
5.1.2. Ciurma în evul mediu timpuriu.....	301
5.1.3. Moartea Neagră.....	314
5.1.4. Reveniri ale ciurmei.....	326
5.1.5. Efectele ciurmei în plan mental.....	339
5.1.6. Ciurma în spațiul românesc.....	341
5.1.7. Ultima mare pandemie de ciumă în Europa.....	326
5.1.8. Lepra.....	341
5.2. Epidemiile de foamete.....	344
5.3. Canibalismul în evul mediu.....	345
5.4. Pedepșa cu moartea.....	350
5.4.1. Legile vikinge, germanice și anglo-saxone.....	351
5.4.2. Crimă și pedeapsă.....	352
5.4.3. Mijloace de tortură și execuție.....	356
5.4.4. Eretici, vrăjitoare și vrăjitori.....	360

5.4.5. Alte victime ale Inchiziției.....	372
5.4.6. Condamnări englezești și vendetta.....	376
5.4.7. Violența cvasipermanentă.....	378
5.4.8. Supliciul regicizilor.....	383
5.4.9. Păcate mari, pedepse pe măsură.....	386
5.4.10. Problema călăului.....	390
5.5. Moartea cu autoservire.....	393
5.5.1. Sinuciderea în zorii creștinismului.....	394
5.5.2. Sinuciderea în evul mediu timpuriu.....	396
5.5.3. Reacția Bisericii și diferențierea sinuciderilor.....	398
5.5.4. Sinuciderea în evul mediu dezvoltat.....	399
5.5.5. Sinuciderea în Renaștere și după Reformă.....	403
Concluzii.....	411
Bibliografie.....	420

Cuvinte cheie: moartea, rituri și ritualuri funerare, creștinism, lumea de dincolo, suflete, strigoi, relicve, sfârșitul lumii, Judecata de Apoi, pandemii, sinuciderea.

Rezumat

Evul mediu a fost o perioadă profund religioasă, ce a marcat o lume dominată de frică și de superstiții, ca și de un puternic sentiment de nesiguranță. Ravagiile provocate de boli și foamete, decimarea periodică a populației în urma unor epidemii, extraordinara mortalitate infantilă și precaritatea echilibrelor bioeconomice au făcut ca moartea să fie ceva familiar și au dus la apariția în jurul ei a unor ritualuri menite să o integreze, s-o facă mai ușor de acceptat și să dea un sens permanentei ei agresiuni.

Pe tot parcursul evului mediu, moartea a fost o prezență terifiantă, o prezență pe care oamenii au receptat-o mult mai intens decât în zilele noastre, din cauza frecvenței cu care aceasta își făcea apariția în cadrul comunităților. Capitolul 1 al lucrării, intitulat *O viziune creștină asupra morții*, tratează tocmai această prezență a morții și modul în care oamenii au reacționat în fața ei, teologia salvării pe care și-au imaginat-o, riturile și ritualurile funerare practicate, dansurile macabre, modul în care a fost tratat cadavrul și arhitectura funerară.

Moartea a fost un reper fundamental pentru omul creștin al evului mediu, iar neîndeplinirea unor ritualuri funerare corespunzătoare era echivalentul unei erezii. În toate aceste rituri și ritualuri funerare se constată, pe tot parcursul evului mediu și chiar și în perioada Renașterii, un amestec destul de confuz de referințe creștine grefate pe numeroase tradiții populare locale, ceea ce a avut ca efect apariția unui „creștinism folclorizat”, potrivit formulei consacrate de Jean Delumeau. În cadrul acestui creștinism, mediile sociale și culturale au fost structurate de o antropologie cosmică, omul nedistingându-se în rețeaua comunitară și cosmică în care a fost inserat.

Evul mediu european, acest amalgam de obiceiuri și mentalități păgâne și creștine, a păstrat numeroase simboluri, inclusiv în practicile funerare. La începutul evului mediu, Biserica nu a impus modele bine stabilite în ceea ce privește ritualul funerar, considerând că acestea nu erau deloc importante în perspectiva mântuirii. Cu toată această aparentă superficialitate a riturilor funerare, doctrina creștină a resurecției a făcut ca privarea de sepultură să fie considerată o formă extremă de pedeapsă, aplicată doar în cazuri extreme.

Capitolul 2, *Morții printre vii*, analizează credințele potrivit cărora morții puteau interveni în existența celor vii și măsurile prin care trebuia să li se câștige bunăvoința și să li se neutralizeze ostilitatea. Credința într-o viață de apoi reprezintă o constantă a credințelor în

istoria umanității, în toate ariile culturale, ca și spaima de revenirea morților, cărora trebuia să li se asigure pe cale rituală fixarea și instalarea în lumea de dincolo. Această credință a fost o moștenire a antichității și lucrarea evidențiază originile îndepărtate ale apariției strigoilor, moroilor, vampirilor și pricolocilor.

O altă constantă a practicilor religioase medievale a fost venerarea relicvelor, practică ce constituie subiectul celui de-al treilea capitol al lucrării, intitulat *Venerarea relicvelor în creștinism*. Datând din al doilea secol al erei creștine, această practică a avut analogii surprinzătoare cu formule existente în antichitatea păgână. În evul mediu au cotinuat să se producă vindecări, viziuni și miracole, doar că acestea nu s-au mai produs în templele și altarele păgâne, care au fost închise sau distruse, ci la altarele creștine, sub patronajul sfinților. Aparițiile onirice la mormintele unor personaje considerate excepționale sunt o moștenire a antichității celtice și greco-romane. La fel cum vechii greci visau sufletele morților în templele păgâne, credincioșii creștini aveau somnul plin de vise despre miracole atunci când se culcau și adormeau în bisericile Romei. Credința în sufragiul sfinților care, ajunși deja la Dumnezeu, puteau interveni pentru cei rămași în viață solicitând divinității diferite favoruri. Aceste credințe erau tributare în bună măsură unor obiceiuri păgâne prin care erau cinstiți defuncții, în special aceia dintre ei care erau considerați eroi.

Capitolul 4, *Lumea de dincolo în evul mediu creștin*, vorbește despre concepțiile legate de nemurirea sufletului, Judecata de Apoi, sfârșitul lumii, geografia lumii de dincolo și divinitățile morții. Concepțiile oamenilor despre nemurirea sufletului sunt analizate și din perspectiva evoluției acestor idei în timp. La fel ca în credințele iudeilor, viața nemuritoare pentru creștini a devenit una având la bază relația personală stabilită de om cu Dumnezeu. Ca urmare, sufletul omului va căuta eternitatea personală, fără a tinde să trăiască în urmașii lui. Biserica s-a străduit din răspuțeri să combată ideile păgâne legate de metempsihoză, considerată o erezie odioasă. Numeroase puncte comune au apropiat creștinismul de mithraism, cu atât mai mult cu cât ambele religii puneau accentul pe nemurirea sufletului, pe Judecata de Apoi și pe învierea morților. Creștinismul a promis nemurirea într-o măsură mai mare decât mitologiile și religiile care l-au precedat.

Știm că romanii împodobeau sarcofagele cu cochilii, simboluri ale nemuririi sufletului. Preluând această credință, creștinii au depus în morminte, până în epoca carolingiană, cochilii de melc, această practică reprezentând o alegorie a unui mormânt în care omul va reveni la

viață. Acest simbolism creștin al învierii a fost reluat de arta gotică, imaginile cu cochii de melc înmulțindu-se. Totodată, s-a dezvoltat un complex imaginar al lumii de dincolo și al vieții de apoi. Nemurirea sufletului a fost una din dogmele fundamentale ale creștinismului. Multe dintre credințele antichității greco-romane au fost reactivitate de gânditorii Renașterii, așa cum a fost metempsihoza despre care a scris Georgios Gemistos Plethon.

În credințele tuturor popoarelor din trecut a existat ideea că toate faptele săvârșite pe Pământ, bune sau rele, trebuie să se supună unei justiții superioare, a cărei punere în practică este hotărâtă de zei și aplicată în lumea de dincolo. Judecata sufletului defunctului de către un tribunal de zei a apărut pentru prima oară în Egiptul antic, în cadrul credințelor funerare egiptene. A apărut credința într-o răsplată sau o pedeapsă după moarte, în funcție de faptele bune sau rele săvârșite de defunct în timpul vieții. Aceste idei (barca lui Ra, balanța pe care erau cântărite sufletele) au influențat alte mitologii și religii, inclusiv creștinismul.

În Persia antică, dacă meritele unui om erau mai multe și mai importante decât greșelile și păcatele acumulate în timpul vieții, respectivul nu avea de ispășit decât o pedeapsă temporară, menită să-i șteargă păcatele, într-o regiune asemănătoare Purgatoriului creștin. La persani a apărut ideea unui Paradis și a podului de Judecată. Cei buni reușeau să ajungă în lumea de dincolo trecând peste podul Cinvat, în vreme ce păcătoșii se prăvăleau în prăpastia de sub pod, un loc infernal al pedepselor și al condamnării veșnice. Răsplata pentru omul bun era aceea că, după moarte, își continua existența alături de Ahura Mazda, dobândind viața veșnică. În ziua Judecății de Apoi, mântuitorul din zoroastrism, Saoshyant, un mântuitor născut miraculos dintr-o fecioară, va reînvia trupurile celor morți, care se vor uni din nou cu sufletele lor, reînvierea pregătind, de fapt, Judecata de Apoi și separarea celor ce vor fi mântuiți de cei care vor fi condamnați. O sferă intermediară, Hamistaganul, era rezervată pentru cei ale căror fapte bune atârnav în balanța judecății la fel de tare ca și faptele rele.

Cretanii aveau și ei o Judecată de Apoi. Sufletele bune ajungeau în Câmpiile Elizee sau în Insulele Fericiților, iar sufletele rele ajungeau în Tratar, unde erau chinuite. Minoicii au cunoscut și ideea cântăririi sufletelor. Pentru vechii greci, moartea ștergea orice diferențe sociale sau economice. Soarta sufletelor morților putea fi îmbunătățită prin îndeplinirea de către cei rămași în viață a ritualurilor cuvenite. De aici marea importanță pe care grecii o acordau ritualurilor funerare. După perioada homerică, a apărut reprezentarea orfică a unui Hades structurat pe principiul dreptății divine, a unei lumi de dincolo în care vinovații sunt

pedepsiți și cei buni răsplătiți pentru faptele lor din timpul vieții. În Atena secolului al IV-lea î.Hr., exista o categorie de profeți care pretindeau că pot realiza un trafic de influență pentru a șterge din păcatele răposaților, ideea care va renaște într-o formă instituționalizată în evul mediu creștin, prin practica vânzării de indulgențe pentru cei aflați în Purgatoriu.

Ideea unei pedepse în lumea de dincolo a existat și la etrusci, precum și credința în demoni care chinuie sufletele morților și o Judecată de Apoi. Romanii credeau în suferințele damnării, de care cei cu o viață plină de fapte bune erau scutiți. Aceste suferințe puteau fi limitate prin rugăciuni și prin sacrificii realizate de rudele și prietenii supraviețuitori ai defunctului. Romanii au crezut în existența Câmpiilor Elizee și a Insulelor Fericiților, precum și în existența Hadesului.

La vechii evrei, Judecata de Apoi presupunea recompense și pedepse. Recompensa era viața veșnică, dar nu asemănătoare celei duse pe pământ, ci o viață spirituală, o nemurire binecuvântată alături de divinitate. Multe dintre marile idei ale creștinismului au venit din religia persană prin intermediul evreilor. Printre acestea se numără învierea morților, victoria finală a binelui asupra răului, venirea unui Mesia și Judecata de Apoi, în timpul căreia cei buni vor fi despărțiți de cei răi. Păcătoșii nu se vor bucura de viața veșnică alături de Dumnezeu. La acestea se adaugă și ideea unei lupte escatologice.

Infernul creștin este asemănător Sheolului ebraic și Tartarului greco-roman. Scriptura gnostică *Pistis Sophia* înfățișează perspectiva creștinilor gnostici cu privire la Ziua Judecării de Apoi, cuprinzând numeroase tradiții antice din mitologiile egipteană, persană și indiană, prevestind perspectiva romano-catolică de mai târziu. În secolul al XI-lea, Biserica catolică afirma că toți oamenii vor fi confrunțați la un moment dat cu Judecata de Apoi, numită „cântărirea sufletelor”.

Teoriile escatologice au susținut că divinitatea va distruge lumea printr-o catastrofă totală, un potop uriaș, un incendiu de proporții cosmice, însoțite de molime, cutremure sau uragane, un dezastru meteorologic de nedepășit. Termenul de „apocalipsă” vine tot din limba greacă și se traduce literar prin „ridicarea vălului”, semnificând ceva ce este dezvăluit doar celor aleși. Tema sau cel puțin neliniștea interogativă pentru destinul său de după moarte și frica provocată de ideea distrugerii periodice sau definitive a lumii au făcut parte organică din existența spirituală a omului religios.

Sumerienii și-au imaginat cea mai influentă în timp versiune a potopului și, mai

important, au pus la punct o teorie generală a sfârșiturilor lumii. Grecii credeau că sfârșitul lumii se va produce în urma unui incendiu gigantic. Adepții lui Mithra considerau că sfârșitul lumii va coincide cu sfârșitul bătăliei dintre bine și rău, când Ahura Mazda îi va separa pe cei buni de cei răi. Potrivit textelor Gāthā, sfârșitul lumii va fi marcat de o purificare prin foc și o transfigurare a vieții, în timpul căreia cei drekți vor fi despărțiți de păcătoși. Creștinismul a dus mai departe credința în potopul căruia i-a supraviețuit Noe din *Vechiul Testament* al evreilor.

Influența semitică s-a combinat cu patrimoniul credințelor care aparțin epocii clasice în apariția mitologiei creștine despre lumea de apoi în ceea ce privește tema paradisiacă. Celelalte influențe au fost greco-romane, indiene, persane, egiptene sau venite din folclorul celților și germanilor. Podul Cinvat, care se îngusta sau se lăcea sub pașii credinciosului aflat pe drumul spre lumea de dincolo, apare în credințele englezilor din secolul al VIII-lea.

În numeroase texte medievale se regăsește tema podului ca drum de acces spre lumea cealaltă, ca și tema animalelor monstruoase care păzesc intrarea în lumea morților. Chiar și termenul de Paradis provine dintr-un vechi cuvânt persan, „par-daizza”, care a generat în limba greacă „paradeisos” și care face trimitere la ideea unei grădini înconjurată de ziduri pentru a o proteja de vânturile fierbinți ale deșertului. În folclorul breton sufletele morților erau duse pe lumea cealaltă de o barcă manevrată de un luntraș, credință comună popoarelor antichității. În *Infernul* lui Dante apar diferite personaje ale mitologiei grecești (Minos, Caron, Anteu), un lac, Cocit, în care se varsă trei râuri (Aheron, Stix și Flegeton), preluate evident din mitologia greacă.

Asemenea anticilor, oamenii evului mediu ofereau sufragii pentru ca păcatele celor aflați în Purgatoriu să fie răscumpărate. Purgatoriul semăna într-o oarecare măsură cu ținutul Abred imaginat de celți. Cântecul românesc de înmormântare, texte de inițiere a defunctului pe drumul mitic ce-l avea de străbătut și care lega lumea viilor de lumea celor morți, erau asemănătoare „Cărții egiptene a morților” și „Cărții tibetane a morților”. Apa Sâmbetei, râu subteran al Iadului, este foarte asemănătoare cu Aheronul din mitologia greacă. Creatorii legendelor și folclorului creștin și-au imaginat un pod suspendat peste un râu de smoală incinsă care își are izvorul în Iad, pod asemănător celui sumerian, Cinvat. De asemenea, se credea în existența vămilor cerești.

Diavolul din creștinism este asemănător cu Satan al evreilor. Imaginea sa a fost influențată de imaginile unor zei păgâni precum Angra-Maynyu, Dionysos, Anubis sau

Labartu. Lilith din miturile evreiești, prima soție a lui Adam și demon în același timp, a stat la baza legendelor despre strigoi. Cățelul Pământului din mitofolclorul românesc are o sarcină similară cu cea a Cerberului din mitologia greco-romană, fiind păzitor al intrării în lumea de dincolo. Aceași sarcină o aveau și vameșii.

Capitolul 5, ultimul al prezentei lucrări, intitulat *Morți rele*, analizează morțile considerate nefirești: cele rezultate în urma unor pandemii, în special cele de ciumă, în urma unor perioade de foamete, canibalismul și morțile survenite în urma unor condamnări la moarte.

Bolile au fost cei mai importanți asasini ai omenirii și, din această cauză, importante modelatoare ale istoriei. Izbucnirea epidemiei de ciumă la Atena a schimbat balanța puterilor în timpul războiului peloponeziac, șansele de victorie trecând din partea Atenei în tabăra Spartei. În evul mediu, unul dintre efectele molimei a fost acela că a grăbit procesul de cetralizare a statelor europene occidentale. Terorizate de ororile războiului, foamei și bolilor, popoarele s-au regrupat în jurul suveranilor lor. Lipsa forței de muncă și, ca urmare, pământurile rămase nelucrate au dus la o creștere enormă a prețurilor la alimente. Un alt efect a fost acela că structurile medievale au fost zdruncinate din temelii, Moartea Neagră contribuind în unele regiuni la declinul domniei nobililor, respective a aristocrației evului mediu târziu și a dus la creșterea importanței în cadrul societății a meșteșugarilor și gildelor. În acest process se înscrie și ascensiunea familiei Medici.

La fel ca în antichitate, atât la nivel individual cât și colectiv, violența cu care s-a manifestat ciuma în evul mediu și lipsa unor mijloace eficiente de apărare împotriva acesteia au creat anxietate, au semănat îndoiala în justiția divină și au distrus ireversibil relațiile sociale existente. Ciuma a determinat schimbarea comportamentului religios a comunităților europene. După marile pandemii de ciumă, s-au produs importante mutații la nivelul mentalităților colective. S-au instaurat obsesia morții și a descompunerii, au fost exacerbate spaimetele escatologice și tema macabruului (în special în reprezentările artistice și în literatură) și a apărut ideea Purgatoriului. Aceste modificări au dus la schimbarea teologiei evului mediu târziu, care nu a mai fost una a venerării divinității și a celebrării cultului, ci una a tragicului, preocupată în principal de comemorarea Calvarului și dobândirea nemuririi. Distrugerea legăturilor de familie și a celor sociale, pierderea siguranței religioase, o stare mentală caracterizată de disperare, aflată la limită, și restrângerea libertăților, din motive utilitariste, au

fost alte consecințe ale pandemiilor.

Ciuma a influențat situația politică și militară internațională din diferite perioade. Din punct de vedere economic, resursele medii pe cap de locuitor au crescut, datorită declinului demografic. S-au modificat și ritualurile funerare. Nu mai existau nici priveghi, nici toaletă funerară a celui plecat dintre cei vii, nici înmormântări decente, după datini, nici regrete ale celor îndoliați, de fapt, nici doliu. Ritualurile funerare au dispărut aproape complet.

Este mai presus de orice îndoială că marile pandemii care au lovit omenirea de-a lungul veacurilor au avut efecte în plan social, economic și cultural, marcând mentalitatea religioasă și atitudinile individuale și colective ale oamenilor în fața morții. Din acest punct de vedere se poate considera că epidemiile au reprezentat un actor important pe scena istoriei. În fine, arderea pe rug a vrăjitoarelor și ereticilor, dincolo de simbolismul practicilor purificatoare, trimite la supraviețuiri păgâne în cadrul civilizației creștine.

O altă concluzie care se impune este aceea că, din cele mai vechi timpuri, oamenii aparținând celor mai diferite tradiții, culturi și regiuni geografice au căutat răspunsuri la întrebări fundamentale legate de moarte, de destinul post-mortem al sufletului, de existența unei lumi de dincolo, de posibilitatea reîncarnării sau a transmigrației sufletului, de o posibilă judecată de apoi în funcție de faptele bune sau rele realizate în această lume.

Oamenii evului mediu și-au pus aceleași întrebări și au găsit răspunsuri la acestea apelând la mai vechile credințe păgâne, la mitologiile și practicile funerare din civilizațiile sumeriană, egipteană, greacă, persană, etruscă și romană, la concepțiile triburilor celților, geto-dacilor, germanilor și vechilor slavi. În toate riturile și ritualuri funerare practicate de lumea creștină se constată, pe tot parcursul evului mediu și în perioada Renașterii, un amestec destul de confuz de referințe creștine grefate pe numeroase tradiții populare locale, ceea ce a avut ca efect apariția unui „creștinism folclorizat”, potrivit formulei consacrate de Jean Delumeau. În cadrul acestui creștinism, mediile sociale și culturale au fost structurate de o antropologie cosmică, omul nedistingându-se în rețeaua comunitară și cosmică în care a fost inserat.¹

La finalul acestei cercetări putem concluziona că moartea a fost o prezență terifiantă pentru oamenii evului mediu creștin. Se constată o prezență obsesivă a morții în mentalul colectiv, o angoasă trăită la intensitate maximă. Moartea a fost considerată ca făcând parte dintr-un determinism de sorginte divină. De asemenea, apare evident faptul că, în evul mediu,

---

¹ David Le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*, Editura Cartier, București, 2009, p.60.

au persistat credințe ale antichității, acestora adăugându-li-se numeroase superstiții creștine. Și din acest punct de vedere, creștinismul a demonstrat o capacitate remarcabilă de a se adapta, de aici și marea diversitate de credințe și practici funerare, cu variante locale.

În *Istoria creștinismului*, Diarmaid MacCulloh susținea că Isus a afirmat că sfârșitul timpului avea să vină foarte curând și, „într-o disonanță majoră cu toată cultura din jurul lui, le-a spus adeptilor să-i lase pe morți să-și îngroape morții.”² Deocamdată, până la sfârșitul timpului, indiferent când va veni acesta, viii își îngroapă morții, respectând ritualuri vechi de sute de ani sau, dimpotrivă, adaptându-le la o lume aflată într-o tot mai rapidă schimbare.

---

² Diarmaid, MacCulloh, *op.cit.*, p.28.

Bibliografie

- Achimescu, Nicolae**, *Istoria și filozofia religiei la popoarele antice*, Editura Tehnopress, Iași, 2002.
- Addison, J.T.**, *Viața după moarte în credințele omenirii*, Editura Herald, București, 2003.
- Alexandrian**, *Istoria filozofiei oculte*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Alexandru, Laszlo**, „Dante – «Infernul» – o interpretare”, conferință susținută la Centrul Cultural Italian, Cluj, 23 mai 2007.
- Alexandrescu, Petre**, „Mormântul princiar getic de la Șveștari”, în *Magazin istoric*, nr.3 (216), 1985, pp.13-14.
- Alpatov, V.Mihail**, *Istoria artei*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1967.
- Anamali, Skender**, „Ecouri ale timpului trecut”, în *Magazin istoric*, nr.11 (104), 1975, pp.37-38.
- Andrieș, Mihai Gheorghe**, *Indienii din Mato Grosso*, Editura Tineretului, București, 1967.
- Andronicos, Manolis**, „Taina unui mormânt celebru”, în *Magazin istoric*, nr.2 (143), 1979, pp.12-17 și 22.
- Antal, Adina**, „Cultul Venerei între public și privat în provincia Dacia”, în *A nuarul Școlii Doctorale „Istorie.Civilizație.Cultură”*, Editura Accent, Cluj-Napoca, VI, 2012, pp.13-24.
- Apocalipse apocrife ale Noului Testament*, București, Editura Herald, 2007.
- Arasse, Daniel**, *La Guillotine et l'imaginaire de la terreur*, Paris, Flammarion, 1987.
- Ardelean, Livia**, „Francisc Réti «Chronologia Rei Cameralis Marmatiae» - o descriere din 1805 a comitatului Maramureș”, în *Revista arhivei maramureșene*, Baia Mare, nr.4/2011, pp.96-135.
- Ariés, Philippe**, *Essai sur l'histoire de la mort en Occident du Moyen Age à nos jours*, Paris, 1975.
- Ariés, Philippe**, *L'Homme devant la mort*, vol.I-II, Paris, 1982.
- Ariés, Philippe**, *Timpul istoriei*, Editura Meridiane, București, 1997.
- Ariés, Philippe; Duby, Georges**, *Istoria vieții private*, vol.1-10, Editura Meridiane, București, 1994.

- Armaș, Iuliana**, *Percepția riscurilor naturale: cutremure, inundații, alunecări de teren*, Editura Universității București, 2008.
- Asbridge, Thomas**, *Cruciadele. Istoria războiului pentru eliberarea Pământului Sfânt*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Auboyer, Jeannine**, *Viața cotidiană în India antică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Audeguy, Stéphane**, *Monștrii. Atât de aproape, atât de departe de noi*, Universe Publishing House, București, 2008.
- Audeguy, Stéphane**, *In memoriam. Mic tratat de morți celebre*, Editura Nemira, București, 2009.
- Avram, Vasile**, *Creștinismul cosmic – o paradigmă pierdută? – mit și ortodoxie în tradiția românească*, Editura Saeculum, Sibiu, 1999.
- Bach, Marcus**, *Marile religii ale lumii*, Editura Gnosis, București, 1997.
- Bachelier, Jean**, *Les suicides*, Paris, 1975.
- Baedeker, Karl**, *Civilizația germanică și a vikingilor*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Baigent, Michael; Leight, Richard; Lincoln, Henry**, *Moștenirea mesianică*, Editura Rau, București, 2005.
- Balaci, Anca**, *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*, Editura Mondero, București, 1992.
- Balogh, Judit**, „Modele de principesă la curtea princiară a Transilvaniei în secolul al 17-lea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XII, nr.1-2 (24-25), ianuarie-decembrie 2014, pp.104-122.
- Baltrušaitis, Jurgis**, *Evul mediu fantastic*, Editura Meridiane, București, 1975.
- Barber, Richard**, *Sfântul Graal. Imaginație și credință*, Editura Aquila, Oradea, 2005.
- Barbu, Daniel**, *Scrisoare pe nisip. Timpul și privirea în civilizația românească a secolului al XVIII-lea*, Editura Antet, București, 1996.
- Barbu, Violeta**, „Câteva date muntenești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în *Revista de istorie socială*, 1, 1996, pp.495-506.
- Barbu, Violeta**, „Sic moriemur: Discourse upon Death in Wallachia during the Ancien Regime”, în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr.1-2, 1994, pp.101-121.

- Baudrillard, Jean**, *L'échange symbolique et la mort*, Paris, Gallimard, 1976.
- Bălteanu, Valeriu**, *Dicționar de divinație populară românească*, Editura Paideia, București, 2001.
- Bărbulescu, Constantin**, „Problema morții animale și modernitatea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul VIII, nr.1 (14), ianuarie-iunie 2009, pp.129-142.
- Bărbulescu, Constantin**, *România medicilor: medici, țărani și igienă rurală în România de la 1860 la 1910*, Editura Humanitas, București, 2015.
- Bărbulescu, Elena**, „Mortul bun și alte povestiri despre cei care se întorc din lumea de dincolo”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.245-256.
- Bărbulescu, Mihai (coord)**, *Funeraria Dacoromana*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- Beccaria, Cesare**, *Despre infracțiuni și pedepse*, Editura Humanitas, București, 2007.
- Bennet, Julian**, *Traian*, Editura BIC ALL, București, 2006.
- Benoist, Luc**, *Semne, simboluri și mituri*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Benoît, Garnet**, (dir.), *Histoire et criminalité de l'Antiquité au XXe siècle. Nouvelle approches*, Dijon, P.U.Bourgogne, 1992.
- Berci, Ștefan, Berci, Rodica**, *Sinoadele de la Arduș (1545-1555)*, Editura Maria Montessori, Baia Mare, 2016.
- Berciu, Dumitru**, *Lumea celților*, Editura Științifică, București, 1970.
- Bere, Alexandra**, „Modele de justiție și judecată în lumea rurală din Transilvania (secolele XVIII-XIX)”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.304-311.
- Bere, Alexandra**, „Pedepsa divină în lumea rurală din vestul Transilvaniei (sec.XVIII-XIX), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, ianuarie-decembrie 2013, pp.30-35.
- Bergdolt, Klaus**, *Ciuma: istoria morții negre*, Editura ALL, București, 2013.
- Bergé, Christine**, *Le voix des esprits. Ethnologie du spiritisme*, Paris, Métailié, 1990.
- Berindei, Cosmina-Maria**, *Imaginarul eschatologic în iconografia românească*, Editura Fundației pentru Studii Europene EFES, Cluj-Napoca, 2008.
- Bernea, Ernst**, *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, Editura Vremea, București, 2007.

- Bernstein, Serge; Milza, Pierre**, vol.1-5, *Istoria Europei*, Institutul European, Iași, 1998.
- Biju, Traian Mircea**, *Mic dicționar al spiritului uman*, Editura Albatros, București, 1983.
- Bilțiu, Pamfil**, „Desfăcutul de făcătură în Maramureș – o vrajă complexă axată pe magia în lanț”, în *Memoria ethnologica*, nr.48-49 (An XIII), iulie-decembrie 2013, pp.88-95.
- Bilțiu, Pamfil**, *Ioan Stan Pătraș și zestrea sa artistică*, Editura Ethnologică, Baia Mare, 2008.
- Birley, R.Anthony**, *Hadrian*, Editura BIC ALL, București, 2007.
- Bitó, László**, *EUTELIA – EUTANASIA: o viață mai fericită – o moarte mai demnă*, Editura Curtea Veche, București, 2007.
- Black, Jonathan**, *Istoria sacră. Ființele supranaturale și nașterea lumii noastre*, Nemira Publishing House, București, 2014.
- Blanchot, Maurice**, *L’Espace Littéraire*, Paris, 1995.
- Bloch, Raymond**, *Etruscii*, Editura Științifică, București, 1966.
- Bloch, Raymond; Cousin, Jean**, *Roma și destinul ei*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1985.
- Boccaccio**, *Decameronul*, Editura Pentru Literatură Universală, București, 1963.
- Bogătean, Ioana Alina**, „Incursiuni privind sistemul sanitar al lumii rurale românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.416-427.
- Bogdan, Cristina**, *Moartea și lumea românească premodernă. Discursuri întretăiate*, Editura Universității din București, 2016.
- Bogdan, Cristina**, „Reprezentarea «Ireprezentabilului». Chipurile Morții în iconografia românească (secolele XVIII-XIX)”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.75-91.
- Boia, Lucian**, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Boia, Lucian**, *Omul și clima. Teorii, scenarii, psihoze*, Editura Humanitas, București, 2015.
- Boia Lucian**, *Mitul democrației*, Editura Humanitas, București, 2015.
- Boia, Lucian**, *Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit*, Editura Humanitas, București, 2007.
- Bologne, Jean Claude**, *Istoria cuceririi amoroase*, Nemira Publishing House, București, 2009.

- Bolovan, T.**, „Considerații asupra epidemiei de holeră din 1848 din Transilvania”, în *Studii de istorie a Transilvaniei*, 1994.
- Bonte, Pierre; Izard, Michel**, *Dicționar de etnologie și antropologie*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Botiș, Ioan**, *O istorie antropologică a culorilor*, Muzeul Județean de Artă «Centrul Artistic Baia Mare», Baia Mare, 2008.
- Botton, Alain de**, *Religia pentru atei*, Editura Vellant, București, 2013.
- Bourgoin, Stephan**, *Almanach du crime et des faites divers*, Paris, Mereal, 1997.
- Bouvier, Nicolas**, *Cronică japoneză*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Bragadin, Marc Antonio**, „Asediul Famagusteii”, în *Magazin istoric*, nr.10 (67), pp.39-45.
- Braudel, Fernand**, *Gramatica civilizațiilor*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1994.
- Braudel, Fernand**, *Mediterranean și lumea mediteraneană în vremea lui Filip al II-lea*, vol.1-6, Editura Meridiane, București, 1986.
- Brătescu, V.Gheorghe**, *Vrăjitoria de-a lungul timpului*, Editura Politică, București, 1985.
- Brătescu, Gheorghe, Cernovodeanu, Paul**, *Biciul holerei pe pământ românesc*, Editura Academiei Române, București, 2002.
- Brătianu, I.Gheorghe**, *Marea Neagră*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Breuers, Dieter**, *O istorie puțin altfel a vrăjitoarelor și a prigonirii lor*, Editura RAO, București, 2014.
- Brie, Mircea**, „Crizele de mortalitate și vulnerabilitatea comunităților bihorene și sătmărene în fața morții (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul VIII, nr.1 (14), ianuarie-iunie 2009, pp.103-128.
- Brie, Mircea**, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX)*, Editura Universității din Oradea, 2008.
- Brion, Marcel**, *Attila*, Editura Mondero, București, 1992.
- Brown, Peter**, *Cultul sfinților. Apariția și rolul său în creștinismul latin*, Editura A marcord, Timișoara, 1995.
- Bruma, Ian, Margalit, Avishai**, *Occidentalismul. Războiul împotriva Occidentului. O scurtă istorie a urii față de Vest*, Editura Humanitas, București, 2016.
- Buduru, Valeriu**, „Rugul din Campo di Fiori”, în *Magazin istoric*, nr.3 (36), 1970, pp.86-91.
- Burada, Teodor**, *Datinile poporului român la înmormântări*, Editura Saeculum I.O., 2006.

- Burckhardt, Jacob**, *Artă și istorie*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1987.
- Burckhardt, Jakob**, *Cultura Renașterii în Italia*, vol.1-2, Editura Minerva, București, 2000.
- Burckhardt, Titus**, *Doctrinile esoterice ale islamului*, Editura Herald, București, 2008.
- Burda, Ștefan**, „Tezaurul de la Ostrovul Mare”, în *Magazin istoric*, nr.11 (188), 1982, pp.23-24.
- Calero, Gonzalez Pedro**, *Surâsul lui Voltaire și mai multă filozofie pentru bufoni*, Editura Nemira, București, 2010.
- Campbell, Joseph**, *Căi ale fericirii. Mitologie și transformare personală*, Editura Herald, București, 2015.
- Campbell, Joseph**, *Eroul cu o mie de chipuri*, Editura Herald, București, 2015.
- Canfora, Luciano**, *Iulius Caesar*, Editura ALL, București, 2008.
- Cantacuzino, Gheorghe**, „Cernica – unul dintre cele mai vechi cimitire preistorice din Europa”, în *Magazin istoric*, nr.6, 1967, pp.28-32.
- Capdecombe, Marie**, *Viața morților. Despre fantomele de ieri și de azi*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Carcopino, Jérôme**, *Viața cotidiană în Roma la apogeul imperiului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- Carrère d'Encausse, Hélène**, *Blestemul rușilor. Eseu despre asasinatul politic*, Editura Polirom, București, 2002.
- Cartea înțelepciunii lui Solomon*, Editura Herald, București.
- Cartea lui Enoh*, Editura Herald, București, 2018.
- Carus, Paul**, *Istoria diavolului: ideea de rău de la origini până în prezent*, Editura Herald, București, 2015.
- Castello, Laurence**, *Civilizația megalitilor*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Căbulea, Cristina**, „Credințe și practici magico-religioase din zona Munților Apuseni”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj Napoca*, seria Humanistica, tom II, 2004, pp.211-222.
- Călători străini despre Țările Române*, vol.VII (îngrijit de Maria Holban), Editura Științifică, București, 1980.

Călători străini despre Țările Române, vol.VIII (îngrijit de Maria Holban, M.M.Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Cercel, Anamaria Cristina, *Criminologie*, Editura Hamngiu, București, 2006.

Cernea, Alexandru; Grogorescu, Ștefan, „Onoarea se spăla cu sânge”, în *Magazin istoric*, nr.3 (60), 1972, pp.82-89.

Cernea, Emil, Molcuț, Emil, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, 1994.

Cetatea Oradea. Revistă de patrimoniu și turism, Oradea, nr.1, 2012.

Chaunu, Pierre, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1986.

Chaunu, Pierre, *La Mort à Paris au XVIe, XVIIe, XVIIIe siècle*, Paris, 1975.

Chamoux, François, *Civilizația elenistică*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1985.

Chamoux, François, *Civilizația greacă*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1985.

Champlin, Edward, *Nero*, Editura BIC ALL, București, 2006.

Chaunu, Pierre, *La Mort à Paris au XVIe, XVIIe, XVIIIe siècle*, Paris, 1975.

Chesnais, Jean-Claude, *Histoire de la Violence en Occident de 1800 à nos jours*, Paris, Robert Laffont, 1981.

Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol.1-3, Editura Artemis, București, 1995.

Childe, V.Gordon, *De la preistorie la istorie*, Editura Științifică, București, 1967.

Chiș, Ioan Florin, „Câteva aspecte ale epidemiei de holeră din 1872-1873 la Oradea”, în *Caiete de antropologie istorică*, An IX, nr.2 (17), iulie-decembrie 2010, pp.33-42.

Chiș, Ioan Florin, „Lumea în contextul reformei sanitare (secolele XVIII-XIX)”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013.

Chiș, Ioan Florin, „Statul austriac în luptă cu mortalitatea epidemică (secolul XVIII), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, ianuarie-decembrie 2013, pp.53-76.

Ciorba, Ioan, „Alimentația de criză din timpul mării foamete din Transilvania dintre anii 1813-1817”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul V, nr.1-2 (8-9), ianuarie-decembrie 2006, pp.271-279.

Ciorba, Ioan, Gale, Adina Emilia, „Înjurătura ca păcat vs. Înjurătura ca valoare (Crișana, secolele XVIII-XIX), în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.137-165.

Ciorbă, Ioan, Apati, Cristian, „Lotria în Arad și Bihor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și măsuri de combatere a acesteia reflectate în circularele bisericești”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IX, nr.1 (16), ianuarie-iunie 2010, pp.19-34.

Ciorbea, Ioan, „Contribuții documentare privind introducerea vaccinului antirabic în Bihor la începutul secolului al XIX-lea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul VII, nr.1-2 (12-13), ianuarie-decembrie 2008, pp.161-174.

Ciubotaru, Ion H., *Marea trecere. Repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, București, 1999.

Cizek, Eugen, *Epoca lui Traian*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

Clastres, Pierre, *Archéologie de la violence. La guerre dans les sociétés primitives*, Paris, 1977.

Clemen, Carl, „Zalmoxis”, în *Zalmoxis. Revistă de studii religioase. Vo.II-III, 1938-1942*, Editura Polirom, București, 2000.

Clichet, Christophe, (dir.), *Terrorismes et violences politiques*, Conférences Méditerranée, nr.20, 1997.

Clot, André, *Civilizația arabă în vremea celor 1001 de nopți*, Editura Meridiane, București, 1989.

Cohen, Robert, *Egiptul faraonilor*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.

Collard, Franck, *Otrăviri celebre în Evul Mediu*, Editura Artemis, București, 2005.

Coman Ioan, „Zalmoxis”, în *Zalmoxis. Revistă de studii religioase, vol.I-III, 1938-1942*, Editura Polirom, București, 2000.

Comte-Sponville, André, Delumeau, Jean, Farge, Arlette, *Cea mai frumoasă istorie a fericirii*, Editura Art, București, 2008.

Condurachi, Em., „Un secol de la descoperirea Micenei, cea bogată în aur”, în *Magazin istoric*, nr.11 (92), 1974, pp.65-70.

Corbin, Alain, „L’histoire de la violence rurale dans les campagnes au XIXe siècle. Esquisse d’un bilan”, în *Ethnologie française*, nr.3, 1991, pp.224-336.

- Corbin, Alain**, *Le village des Cannibales*, Paris, Aubier, 1990.
- Corbin, Alain, Courtine, Jean-Jacques, Vigarello, Georges (coord.)**, *Istoria corpului*, vol.1-3, Editura Art, București, 2008.
- Coroianu, Victor**, *Ultimele cuvinte ale unor oameni iluștri*, Editura Gutinul, Baia-Mare, 2001.
- Costello, Laurence**, *Civilizația megalitilor*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Cosma, Simion Valer**, „Preotul ca «păscălier» în lumea țărănească din Transilvania secolului al XIX-lea. Studiu de caz: «Păscălierul» de Ion Agârbiceanu”, în *Anuarul Școlii Doctorale „Istorie.Civilizație.Cultură”*, VI, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2012, pp.123-141.
- Cosma, Simion Valer**, „Preotul, Cartea și riturile de trecere în lumea țăranilor români din Transilvania secolului al XIX-lea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul X, nr.2 (19), iulie-decembrie 2011, pp.42-51.
- Cosma, Simion Valer**, „Preotul și cartea în lumea românească din Transilvania secolului XIX”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.352-362.
- Cornevin, Robert**, „Oameni schimbați pe fier sau dantelă”, în *Magazin istoric*, nr.1 (118), 1977, pp.48-50.
- Cowley, Robert**, „Somme: cea mai sângeroasă bătălie”, în *Magazin istoric*, nr.8 1973, pp.62-69.
- Craia, Sultana**, *Îngeri, demoni și muieri*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Crawford, Michael**, *Roma republicană*, Editura Meridiane, București, 1997.
- Crăciun, Maria**, „Orthodox Piety and the Rejection in Central and Eastern Europe” (edited by Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta), University Press, Cluj-Napoca.
- Crăciun, Maria**, „Polipticul și Devoțiunea Euharistică în Transilvania Evului Mediu Târziu”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IV, nr.1 (7), ianuarie-iunie 2005, pp.45-110.
- Crăciun, Maria**, „«Moartea cea bună»: intercesori și protectori în pragul mării treceri. Între discursul clerical și pietatea populară”, în *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX* (editori Mihaela Grancea și Ana Dumitran), Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2006.
- Crespelle, Jean-Paul**, *Viața în Montmartre pe vremea lui Picasso. 1900-1910*, Editura Meridiane, București, 1982.

- Crespelle, Jean Paul**, *Viața în Montparnasse*, Editura Meridiane, București, 1980.
- Crișan, Horațiu Ion**, „În legătură cu datarea necropolei celtice de la Ciumești”, în *Marmația*, II, Baia Mare, 1971.
- Croitoru, Gabriel-Felician**, „Giurgiu din perspectiva călătorilor străini (jumătatea secolului al XV-lea – începutul secolului al XIX-lea). Repere urbane”, în *Anuarul Școlii Doctorale „Istorie.Civilizație.Cultură”*, Editura Accent, Cluj-Napoca, VI, 2012, pp.60-74.
- Crouzet, Denis**, *La violence au temps des Troubles des religion (vers 1525 – vers 1610)*, Paris, 1990.
- Csiszar, Izabela Corina**, „Credințe și superstiții”, în *Memoria ethnologică*, An IX, nr.30-31, Baia Mare, 2009, pp.107-120.
- Cucu, Vasile, Iancu, Dorin**, *Laponii*, Editura Tineretului, București, 1968.
- Culianu, Ioan Petru**, *Călătorii în lumea de dincolo*, Editura Nemira, București, 1996.
- Cumont, Franz**, *Misteriile lui Mithra*, Editura Herald, București, 2007.
- Cumont, Franz**, *Persia – o mare putere*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Cupșa, Nicolae**, „Jertfa celor 60 de femei”, în *Magazin istoric*, nr.11 (238), 1986, pp.36-37.
- Curinschi Vorona, Gheorghe**, *Istoria universală a arhitecturii ilustrată*, Editura Tehnică, București, 1976.
- Dahlgard, Inga**, „Rugurile din Danemarca medievală” în *Magazin istoric*, nr.3 (216), 1985, pp.57-59.
- Daniel, Constantin**, *Arta egipteană și civilizațiile mediteraneene*, Editura Meridiane, București, 1980.
- Daniel, Constantin**, *Civilizația asiro-babiloniană*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
- Daniel, Constantin**, *Civilizația Egiptului antic*, Editura Sport-Turism, București, 1976.
- Daniel, Constantin**, *Cultura spirituală a Egiptului antic*, Editura Cartea Românească, București, 1985.
- Daniel, Constantin**, *Cultura sumeriană*, Editura Sport-Turism, București, 1983.
- Daniel, Constantin**, *Sodoma și Gomora, o catastrofă naturală*”, în *Magazin istoric*, nr.7 (196), 1983, pp.44-50.
- Danilov, Ilie**, *Dicționar de mitologie slavă*, Editura Polirom, București, 2007.
- Dante, Alighieri**, *Divina comedie*, vol.1-2, Editura Adevărul Holding, București, 2010.

- Darmon, Pierre**, *Medecins et assassins à la Belle Epoque: la médicalisation du crime*, Paris, Seuil, 1989.
- Darntorn, Robert**, *Marele masacru al pisicii și alte episoade din istoria culturală a Franței*, Editura Polirom, București, 2000.
- Dastur, Françoise**, *Moartea. Eseu despre finitudine*, Editura Humanitas, București, 2006.
- Davidson, Basil**, *Redescoperirea Africii vechi*, Editura Științifică, București, 1964.
- Death and disease in the ancient city*, (edited by Valerie M.Hope and Eiream Marshall), London/New York, Routledge, 2000.
- Dâncu, Vasile**, „Proiectul de fericire națională și bâlciul deșertăciunilor (Despre ideologizarea fericirii)”, în *Sinteza*, nr.32, septembrie 2016, pp.3-8.
- Decaux, Alain**, „Cine l-a ucis pe Hentic IV?”, în *Magazin istoric*, nr.7 (88), 1974, pp.34-41.
- Decaux, Alain**, „Nero – un mare calomniat”, în *Magazin istoric*, nr.3 (36), pp.52-59.
- De Coulanges, Fustel**, *Cetatea antică*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1984.
- Defoe, Daniel**, *Jurnal din Anul Ciumei*, Editura Minerva, București, 1980.
- De La Bastide, Henri**, *Patru călătorii în inima civilizațiilor*, Editura Meridiane, București, 1994.
- Delaby, Laurence**, *Șamanii tunguși*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2008.
- De Launay, Jacques**, *Istoria secretă a Cominternului (1919-1943)*, Editura Venus, București, 1993.
- Delumeau, Jean**, „Când oamenii credeau în Apocalipsă” (interviu), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul I, nr.2, iulie-decembrie 2002, pp.161-168.
- Delumeau, Jean**, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII) O cetate asediată*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1986.
- Delumeau, Jean**, *Grădina desfătărilor. O istorie a paradisului*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Delumeau, Jean**, *Păcatul și frica. Culpabilitatea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Delumeau, Jean**, *Religiile lumii*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Egyptian Museum – Cairo* (ed. îngrijită de Silvia Einaudi), București, Editura Adevărul Holding, 2010.

- Demjén, Andre, Ardeleanu, Marius**, „Săpături arheologice în biserica reformată din Tăuții Măgherauș (jud.Maramureș)”, în *Marmația*, nr.11, 2014, Baia Mare, pp.63-86.
- Demurger, Alain**, *Cavalerii lui Christos. Ordine religios-militare în Evul Mediu (sec. al XI-lea – al XVI-lea)*, Editura Cartier, București, 2003.
- Dennis, George**, *Lumea etruscilor*, Editura Meridiane, București, 1982.
- Diaconu, Aurelia Maria**, „Malaria în trecutul medical al Olteniei” (sec.XVIII-XX). Tratatament și prevenire”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, Ianuarie-decembrie 2013, pp.77-83.
- Diamond, Jared**, *Virusi, arme și oțel. Soarta societăților umane*, Editura ALL, București, 2014.
- Diehl, Charles**, *Călătorii istorice și de artă*, Editura Sport-Turism, București, 1985.
- Diehl, Charles**, *Figuri bizantine*, vol.1-2, Editura Pentru Literatură, București.
- Diehl, Charles**, *Hitiții și străvechile civilizații anatoliene*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Di Nola, M. Alfonso**, *Diavolul. Chipurile, isprăvile, istoria Satanei și prezența sa malefică la toate popoarele din Antichitate până astăzi*, Editura BIC ALL, București, 2001.
- Dinu, Marin**, „Monumentul princiar de la Cucuteni”, în *Magazin istoric*, nr.5 (182), pp.30-32.
- Djuvara, Neagu**, *Civilizații și tipare istorice: un studiu comparat al civilizațiilor*, Editura Humanitas, București, 2014.
- Djuvara, Neagu**, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Djuvara Neagu**, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Editura Humanitas, București, 2013.
- Dobre-Bogadan, Cristina**, *Imago mortis în cultura română veche (secolele XVII-XIX)*, Editura Universității, București, 2002.
- Dorondel, Ștefan**, *Moartea și apa – ritualuri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țărănesc*, Editura Paideia, București, 2004.
- Doru, Gheorghe**, *Maorii*, Editura Tineretului, București, 1996.
- Drăgan, Marin**, „Diagnostic medical și enigma unor dinastii”, în *Magazin istoric*, nr.4 (37), 1970, pp.89-94.
- Drăguț, Vasile**, *Arta românească*, Editura Meridiane, vol.1-2, București, 1982.
- Drimba, Ovidiu**, *Geniul Spaniei*, Editura Saeculum Vizual, București, 2007.

- Drimba, Ovidiu**, *Istoria culturii și civilizației*, vol.1-4, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Duby, Georges**, *Doamnele din veacul al XII-lea*, Editura Meridiane, București, 2000.
- Duby, Georges**, *Evul mediu masculin*, Editura Meridiane, București, 1992.
- Dufour-Gambers, Roger**, *Dictionaires de la violence et du crime*, Paris, Eres, 1992.
- Dubreton, J.Lucas**, *Viața de fiecare zi la Florența pe vremea familiei Medici*, Editura Eminescu, București, 1976.
- Dumitrescu, Ilie, Cârjan, Constantin**, „Odiseea capului Viteazului”, în *Magazin istoric*, nr.8 (113), 1976, pp.23-24.
- Dumont, Georges H.**, „Țările de Jos împotriva lui Filip II”, în *Magazin istoric*, nr.4 (133), 1978, pp.43-47.
- Dunca, Petru**, *Repere în antropologia culturală a alimentației*, Editura Fundației AXIS, Iași, 2004.
- Durand, Gilbert**, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhitipologia generală*, București, 1998.
- Durant, Will, Durant, Ariel**, *Civilizații istorisite*, vol.1-35, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Durkheim, Emile**, *Despre sinucidere*, Iași, 1993.
- Durkheim, Emile**, *Forme elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995.
- Durkheim, Emile**, *Le Suicide*, Paris, 1898, reed.1981, PUF.
- Duță, Victor**, *Conspirații, asasinat și atentate celebre*, Editura Stefan, București, 2005.
- Duțu, Alexandru**, *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, Editura Meridiane, București, 1986.
- Eco, Umberto**, *Scrieri despre gândirea medievală*, Editura Polirom, Iași, 2016.
- Eisenberg, Josy**, *Iudaismul*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Eisenberg, Josy**, *O istorie a evreilor*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Eliade, Mircea**, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Eliade, Mircea**, *Fragmentarium*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Eliade, Mircea**, *Insula lui Euthanasius*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Eliade, Mircea**, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol.1-3, Editura Științifică, București, 1991.

- Eliade, Mircea**, *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Eliade, Mircea**, *Mefistofel și androginul*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Eliade, Mircea**, „Mélanges”, în *Zalmoxis. Revistă de studii religioase, vol.I-III. 1938-1942*, Editura Polirom, București, 2000.
- Eliade, Mircea**, „Metalurgie, magie și alchimie”, în *Zalmoxis. Revistă de studii religioase. Vol.I-III. 1938-1942*, Editura Polirom, București, 2000.
- Eliade, Mircea**, *Mitul eternei reînțoarceri. Arhetipuri și repetare*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Eliade, Mircea**, *Morfologia religiilor*, Editura Jurnalul literar, 1993.
- Eliade, Mircea**, *Religii australiene*, Editura Herald, București, 2012.
- Eliade, Mircea**, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Eliade, Mircea**, *Solilocvii*, Editura Humanitas, București, 2003.
- Eliade, Mircea; Culianu, P.Ion**, *Dicționar al religiilor*, Editura Humanitas, București, 1993.
Encyclopedia of occultism & parapsychology, ed. J.Gordon Melton, Detroit, Gale Group, 2001.
- Engelhard, Philippe**, *La Violence de l'Histoire*, Paris, Arlea, 2001.
- Enzensberger Magnus, Hans**, *Cei ce aduc groaza. Eseu despre perdantul radical*, Editura Art, București, 2007.
- Erlanger, Philippe**, „Noaptea Sfântului Bartolomeu”, în *Magazin istoric*, nr.3 (72), 1973, pp.87-93.
- Eșanu, Diana-Maria**, „Despre ceremonia înmormântărilor femeilor din familiile domnești din Moldova”, în *Caiete de antropologie istorică*, An XII, nr.1-2 (24-25), ianuarie-decembrie 2014, pp.135-150.
- Etienne, Robert**, *Viața cotidiană la Pompei*, Editura Științifică, București, 1970.
- Etienne, Robert**, „Ultimele ore ale orașului Pompei”, în *Magazin istoric*, nr.12 (153), 1979, pp.45-48.
- Evseev, Ivan**, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997.
- Evseev, Ivan**, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994.
- Farrell, James**, *Inventing the American Way of Death*, Philadelphia, 1980.

- Faure, Elie**, *Istoria artei*, Editura Meridiane, București, 1970, vol.1-4.
- Favre, Robert**, *La mort dans la littérature et la pensée française au Siècle des Lumières*, Press Universitaires de Lyon, 1978.
- Fehér, Andrea**, „Bolile copilăriei. Mentalități și atitudini în Transilvania secolului al XVIII”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IX, nr.2 (17), iulie-decembrie 2010, pp.7-23.
- Felezeu, Călin**, „Curtea imperială în Epoca Sultanului Sulyeman Magnificul între grandoare și austeritate”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XII, nr.1-2 (24-25), ianuarie-decembrie 2014, pp.43-52.
- Ferguson, Niall**, *Civilizația. Vestul și Restul*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Ferguson, Niall**, *Războiul lumii: epoca urii*, Editura RAO, București, 2011.
- Filimon, Aurel**, „Un regat al amazoanelor”, în *Magazin istoric*, nr.5 (182), 1982, pp.54-58.
- Filip, Șerban**, „Secretele îmbălsămării”, în *Magazin internațional*, nr.453, 2002.
- Filozofia greacă până la Platon*, vol.1-2, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Filitti, C. Ioan**, *Vechiul cod penal român*, București, 1934.
- Fitzgerald, C.P.**, *Istoria culturală a Chinei*, Editura Humanitas, București, 1998.
- Florea, A.**, „Tortura în Occidentul medieval”, în *Magazin istoric*, nr.12 (21), 1968, pp.40-45.
- Flori, Jean**, *Război sfânt, jihad, cruciadă. Violență și religie în creștinism și islam*, Editura Cartier, București, 2003.
- Focillon, Henri**, *Evul mediu gotic*, Editura Meridiane, București, 1974.
- Focillon, Henri**, *Evul mediu romanic*, Editura Meridiane, București, 1974.
- Foucault, Michel**, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Frazer, James George**, *Creanga de aur*, vol.1-2, Editura Minerva, București, 1980.
- Frumosu, Ladislau, Sofian, Mihai**, *Rolul cataclismelor și catastrofelor în evoluția umanității*, Editura ELFI, București, 2008.
- Funeraria daco-romana. Arheologia funerară a Daciei romane*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- Gaudin, Philippe (coord.)**, *Marile religii. Iudaismul, creștinismul, islamismul, hinduismul și buddhismul*, Editura Orizont și Editura Lider, București.
- Gavriluță, Nicu**, *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului*, Editura Polirom, Iași, 1998.

- Gehrke, Hans-Joachim**, *Alexandru cel Mare*, Editura ALL, București, 2014.
- Georgescu, Matei**, *Ipostaze ale morții într-un timp al dorinței*, Editura Paideia, București, 2003.
- Georgiță, Mihai**, „Incursiuni în creștinismul popular al românilor transilvăneni din veacul al XVII-lea”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013.
- Gernet, Jaques**, *Lumea chineză*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1985.
- Germa-Romann, Hélène**, *Du „bel mouris” au „bien mourir”. Le sentiment de la mort chez les gentilhommes française (1515-1643)*, Genève, Librairie Droz, 2001.
- Gândirea feniciană în texte*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Gândirea hittită în texte*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Ghica, Ion**, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Editura Albatros, București, 1973.
- Ghinoiu, Ion**, *Cărările sufletului*, Editura Etnologică, București, 2004.
- Ghinoiu, Ion**, *Comoara satelor. Calendar popular*, Editura Academiei Române, București, 2005.
- Ghinoiu, Ion**, *Mitologie română: dicționar*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2013.
- Ghinoiu, Ion**, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, 1999.
- Ghițulescu, Constanța**, *În șalvari și cu ișlic: biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, Editura Humanitas, București, 2004.
- Gibson, Clare**, *Semne și simboluri*, Editura Aquila, Oradea, 1998.
- Girard, René**, *La Violence de la Sacre*, Paris, Grasset, 1972.
- Glantz, Gustav**, *Cetatea greacă*, Editura Meridiane, București, 1992.
- Gordon, Bruce, Marshall, Peter**, *The place of the death. Death and remembrance in late medieval and early modern Europe*, Cambridge University Press, 2000.
- Göllner, Carol**, „Procesele vrăjitoarelor”, în *Magazin istoric*, nr.7, 1967, pp.39-42.
- Gramatopol, Mihai**, „Tezaurul princiar de la Agighiol”, în *Magazin istoric*, nr.9 (198), 1983, pp.12-13 și 45.

Grancea, Mihaela, „Epitaful românesc ortodox din perioada regimului totalitar, sursă pentru investigarea atitudinilor referitoare la moarte”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004.

Greco Gabos, Marieta, Greco, Gheorghe, Greco Gabos, Iosif, *Aspecte epidemiologice, clinico-sanitare și de prevenție în suicid și parasuicid*, Târgu Mureș, 2000.

Greimas, Julien Algirdas, *Despre zei și despre oameni*, Editura Meridiane, București, 1997.

Grozoiu Ilin, Maria Loredana, „Pomenirile – aducere-aminte de cei răposați. Privire specială asupra Olteniei”, în *Memoria ethnologica*, An XIV, nr.50-51, ianuarie-iunie 2014, Baia Mare, pp.60-73.

Guénon, René, *Simboluri ale științei sacre*, Editura Humanitas, București, 1997.

Gulian, I.C., *Lumea culturii primitive*, Editura Albatros, București, 1983.

Hadjinicolau-Marava, Anna, „Viața sclavilor în Imperiul bizantin”, în *Magazin istoric*, nr.5 (194), pp.51-54.

Halbwachs, Maurice, *Les causes du suicide*, Paris, Alcan, 1930.

Hanga, Vladimir, Bocșan, Mircea Dan, *Curs de drept privat roman*, Ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2006.

Hannestad, Niels, *Monumentele publice ale artei romane*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1989.

Hașdeu, Petriceicu Bogdan, *Cuvente den bătrâni*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1984.

Haumann, Heiko, *Dracula. Viața și legenda*, Editura ALL, București, 2012.

Hegel, G.W.F., *Prelegeri de filosofia religiilor*, Editura Humanitas, București, 1995.

Herpur, James, *Atlasul locurilor sacre*, Editura Aquila, Oradea, 1993.

Herseni, Traian, *Sociologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Horn, Ildikó, „Testamentele maghiare din Transilvania premodernă”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.107-118.

Horvath, Leonard, „Documente, surse și atitudine în fața morții în spațiul calvin din Transilvania secolului al XIX-lea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul VII, nr.1-2 (12-13), ianuarie-decembrie 2008, pp.209-215.

Hubert, Henri, *Celții și civilizația celtică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

- Huizinga, Johan**, *Amurgul evului mediu*, Editura Meridiane, București, 1993.
- Hulubaș, Adina**, „Obiceiuri de naștere și orașul: Reacții magice în fața amenințărilor nevăzute”, în *Memoria ethnologica*, nr.48-49 (An XIII), iulie-decembrie 2013, pp.56-71.
- Huluță-Mihalache, Carmen**, „Trei ipostaze ale corpului feminin sau despre sexualitate și sacru”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul II, nr.2 (4), iulie-decembrie 2003, pp.105-128.
- Huntington, Richard, Metcalf, Peter**, *Celebrations of Death. The Anthropology of Mortuary Ritual*, Cambridge University Press, 1991.
- Husar, Andrei**, *Relații internaționale în lumea antică. Sistemul Amârna*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006.
- Ionescu, Irina Anca**, *Mitologia slavilor*, Editura Lider, București, 2000.
- Ionescu-Boeru, Constantin**, *Măreția și decăderea Romei antice*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Ionescu, Nae**, *Prelegeri de filosofia religiei*, Editura Apostrof, Cluj-Napoca, 1994.
- Ionesco, Eugene**, *Căutarea intermitentă*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Isac, Dumitru**, „Filozofia evului mediu european”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj Napoca*, seria Humanistica, tom VII, 2009, pp.393-434.
- Istoria artei*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006.
- Istoria Augustă*, Editura Științifică, Cluj Napoca, 1971.
- Istoria universală*, vol.1-2, Editura Științifică, București, 1959.
- Istoria urâtului* (ediție îngrijită de Umberto Eco), Editura RAO, București, 2015.
- Itu, Mircea**, *Filosofia și istoria religiilor*, Editura Fundației România de mâine, București, 2004.
- Iuga, Nicolae**, *Din istoria marilor idei etice și pedagogice*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2015.
- Iuga, Nicolae**, *Șapte păcate împotriva spiritului*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2016.
- Jankélévitch, Vladimir**, *Tratat despre moarte*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002.
- Jettmar, Karl**, *Arta stepelor*, Editura Meridiane, București, 1983.
- Jünger, Ernst**, „Iradiații”, în *Secolul XX*, nr.5, 1968, pp.106-125.
- Kernbach, Victor**, *Biserica în involuție*, Editura Politică, București, 1984.

- Kernbach, Victor**, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Kernbach, Victor**, *Mituri esențiale*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.
- Király V. István**, *Moartea și experiența muririi*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2002.
- Kitagawa, Mitsuo Joseph**, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Kligman, Gail**, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Editura Polirom, Iași, 1998.
- Kolakowski, Leszek**, *Religia*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Knight, Cristopher; Lomas, Robert**, *Aparatul lui Uriel*, Editura Aquila '93, Oradea, 2001.
- Knight, Cristopher; Lomas, Robert**, *Secretul lui Hiram*, Editura Aquila, Oradea, 1993.
- Krauss, Walter**, *Civilizația Asiro-Babiloniană*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Krabbe, Ludwig**, „Danemarca între preistorie și istorie”, în *Magazin istoric*, nr.1 (130), 1978, pp.52-54.
- Krauss, Walter**, *Civilizația Asiro-Babiloniană*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Krauss, Walter**, *Sumer, prima mare civilizație*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Kun, N.A.**, *Legende și miturile Greciei Antice*, Editura Lider, București, 2003.
- Lacey, James, Murray, Williamson**, *Douăzeci de bătălii care au schimbat lumea*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- Lalouette, Claire**, *Civilizația Egiptului antic*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1988.
- Landsberg, Paul-Ludwig**, *Eseu despre experiența morții, urmat de problema morală a sinuciderii*, București, 1992.
- Lascu, Nicolae**, *Cum trăiau romanii*, Editura Științifică, București, 1965.
- Lauwers, Michel**, *La Mémoire des ancêtres, le souci des morts. Morts, rites et société au Moyen-âge*, Paris, Beauchesne, 1997.
- Lazea, Alvina**, „Moarte sau dispariție: sfârșitul țarului Alexandru I”, în *Magazin istoric*, nr.6 (75), 1973, pp.56-60.
- Lăzărescu, George**, *Dicționar de mitologie*, Casa Editorială Odeon, București, 1992.
- Lebrun François**, *Les Hommes et la Mort en Anjou, XVIIe, XVIIIe siècle*, Paris, 1971.

- Lecouteux, Claude**, *Vampiri și vampirism. Autopsia unui mit*, Editura Saeculum I.O., București, 2002.
- Le Breton, David**, *Antropologia corpului și modernitatea*, Editura Cartier, București, 2009.
- Le Breton, David**, *Despre tăcere*, București, 2001.
- Lecouteux, Claude**, *Vampiri și vampirism. Autopsia unui mit*, Editura saeculum I.O., București, 2002.
- Le Floch, Herve**, *Celții – o civilizație originală*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Lefter, Lucian-Valeriu**, „Ospățul funerar în Moldova. Mărturii istorice și etnologice”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, X, 2010.
- Le Goff, Jacques**, *Imaginarul medieval*, Editura Meridiane, București, 1991.
- Le Goff, Jacques**, *Nașterea purgatoriului*, Editura Meridiane, București, 1995.
- Le Goff, Jacques**, *Pentru un alt ev mediu*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1986.
- Le Goff, Jacques; Schmitt, Jean-Claude**, *Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Le Maléfan, Pascal**, *Folie et spiritisme. Histoire du discours psychopathologique sur la pratique du spiritisme, ses abords et ses avatars, 1850-1950*, Paris, Harmattan, 1999.
- Lemny, Ștefan**, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, Editura Meridiane, București, 1990.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel**, *Montaillou, sat occitan de la 1294 până la 1324*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1992.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel**, „Un concept: l'unification microbienne du monde (XIV-XVII siècles)”, în *Le Territoire de l'historien*, II, Gallimard, Paris, 1978, pp.37-97.
- Lévêque, Pierre**, *Aventura greacă*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1987.
- Lévinas, Em.**, *Moartea și timpul*, Apostrof, Cluj, 1996.
- Livadă-Cadeschi, Ligia**, „Sănătatea și igiena publică la începutul modernității românești”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, ianuarie-decembrie 2013, pp.84-101.
- Livadă-Cadeschi, Ligia, Laurențiu, Vlad**, „Crimă și pedeapsă». Aspecte juridice ale morții în Țara Românească (secolele XVII-XVIII), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.143-157.

- Livadă-Cadeschi, Ligia, Laurențiu, Vlad**, „Despre judecățile penale în Vechiul Regim românesc: lege și practică juridică”, în *Departamentul de cremalion. Din activitatea unei instanțe penale muntene 1794-1795*, București, 2002.
- Livi-Bacci, Massimo**, *La population dans l'histoire de l'Europe*, Edition du Seuil, Paris, 1999.
- Logan, F.Donald**, *Vikingii în istorie*, Editura Bălcescu, București, 1990.
- Loyd, John, Mitchinson, John**, *Cartea ignoranței. Mic tratat pentru cei care știu că... nu știu*, Nemira&Co., București, 2007.
- Löschburg, Winfried**, *Răpirea Giocondei*, Editura Meridiane, București, 1972.
- Luca, Cristian-Cornel**, „Banchete princiare la sfârșitul Evului Mediu”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul V, nr.1-2 (8-9), ianuarie-decembrie 2006, pp.383-396.
- Lurker, Manfred**, *Divinități și simboluri vechi egiptene*, Editura Saeculum I.O., București, 1997.
- MacCulloh, Diarmaid**, *Istoria creștinismului: primii 3.000 de ani*, Editura Polirom, Iași, 2012.
- Malaguzzi, Silvia**, *Botticelli*, Adevărul Holding, București, 2009.
- Maleon, Bogdan-Petru**, „În drum spre «lumea de dincolo». Ierarhii urbane reflectate în ritualul de înmormântare din Iași secolelor XV-XVIII”, în *Contribuții privitoare la istoria relațiilor dintre Țările române și bisericile răsăritene în secolele XIV-XIX*, (editor Petronel Zahariuc), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
- Malherbe, Michel**, *Enciclopedia religiilor*, vol.1-2, Nemira Publishing House, București, 2012.
- Manguel, Alberto**, *Istoria lecturii*, Nemira Publishing House, București, 2011.
- Mansel, L.Henry**, *Ereziile gnostice din primele două veacuri*, Editura herald, București, 2008.
- Mansuelli, Guido A.**, *Civilizațiile Europei vechi*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1978.
- Marcello, Luigi**, *Sălbatica „civilizație” a stepelor*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Marchi, Cesare**, *Dante*, Editura Artemis, București.
- Marian, Eugen B.**, „Veneția, orașul republică”, în *Magazin istoric*, nr.1 (34), 1970, pp.83-87.
- Marian, S.Fl.**, *Înmormântarea la români*, Editura Saeculum I.O., București, 2000.
- Marin, C.**, *Filosofia antică, greacă și romană*, Editura Universității „Al.I.Cuza”, Iași, 1993.

- Mariș, Ștefan**, „Elemente simbolice în ritualul funerar din Cupșeni (Maramureș)”, în *Memoria etnologică*, An VIII, nr.28-29, pp.132-136.
- Mariș, Ștefan**, *Finitudine și imortalitate în filozofia occidentală*, Editura Universității de Nord Baia Mare, Baia Mare, 2011.
- Mariș, Ștefan**, „Moartea între numinos și ritual”, în *Memoria etnologică*, An X, nr.34-35, 2010, Baia Mare, pp.94-98.
- Mariș, Ștefan**, „Ritualul funerar din Maramureș – o perspectivă hermeneutică”, în *Memoria etnologică*, An IX, nr.30-31, Baia Mare, 2009, pp.59-64.
- Marotti, Fabrice**, *Civilizația creștină străveche*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Marrou, Henri-Irene**, *Patristică și umanism*, Editura Meridiane, București, 1996.
- Martin, Costas**, *Grecia Partenonului*, Editura Prietenii Cărții, București, 2001.
- Martinez Rodriguez, Thómas**, *Mari mistere ale trecutului*, Editura Litera Internațional, București, 2008.
- „Mari cataclisme naturale. Trista celebritate a insulei Krakatoa”, în *Magazin istoric*, nr.9 (54), 1971, pp.72-75.
- May, Simon**, *Istoria iubirii*, Nemira Publishing House, București, 2014.
- Mazilu, Dan Horia**, *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, Editura Polirom, Iași, 2006.
- Mazilu, Dan Horia**, *O istorie a blestemului*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- Mazilu, Dan Horia**, *O istorie a văduvelor sau despre istorie la feminin*, Editura Polirom, Iași, 2008.
- Mazzucconi, Ridolfo**, *Noaptea Sfântului Bartolomeu*, Editura Helicon, Timișoara, 1994.
- „Microistorie a procedului „decimării”, în *Magazin istoric*, nr.4 (133), pp.60-61.
- Mehmed, Ali Ekrem**, *Civilizația turcă*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
- Menahem, Ruth**, *La mort apprivoisée*, Edition Universitaires, Paris, 1973.
- Menninger, Karl**, *Man against Himself*, Harcourt, 1989.
- Meslin, Michel**, *Știința religiilor*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Metcalf, Peter, Huntington, Richard**, *Celebration of Death. The Antropology of Mortuary Ritual*, Cambridge University Press.
- Michel, Aimé**, *Metanoia*, Editura Nemira, București, 2006.
- Michelet, Jules**, *Istoria Franței*, vol.1-2, Editura Minerva, București, 2007.

- Miguel, André**, *Islamul și civilizația sa*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1994.
- Mihai, Nicolae**, „Sensibilitatea față de moarte în testamentele din Oltenia premodernă și modernă (1700-1870)”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.119-142.
- Mihai, Nicolae**, „Ultimul gest. Atitudini și reprezentări față de moarte în sursele testamentare din Oltenia (1700-1860)”, în *Cum se scrie istoria. Apel la științe și dezvoltările metodologice contemporane*, Radu Mîrza și Laura Stanciu (coord.), Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2003, pp.283-295.
- Mihalache, Andi**, „Mihai Viteazul și ceremoniile corpului absent (1864-1920)”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IV, nr.1 (7), ianuarie-iunie 2005, pp.167-191.
- Mihali, Nicoară**, *Țara Oașului. Lumea tradițională și vendeta*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2013.
- Mihăieș, Mircea**, *De veghe în oglindă*, Editura Cartea Românească, București, 2005.
- Minois, George**, *Cuțitul și otrava: Asasinatul politic în Europa (1400-1800)*, Editura Institutului European, Iași, 2004.
- Minois, George**, *Diavolul*, Editura Corint, 2004.
- Minois, George**, *Istoria Infernurilor*, București, 1998.
- Minois, George**, *Istoria sinuciderii: societatea occidentală în fața morții voluntare*, Editura Humanitas, București, 2002.
- Mitford, Jessica**, *The American Way of Death*, Fawcett Publications, 1963.
- Mitu, Sorin**, *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- Moldovan, Romeo Gabriel**, „Aspecte generale cu privire la testamente și succesiunea testamentară în Transilvania secolelor XVI-XVII”, în *Anuarul Școlii Doctorale „Istorie.Civilizație.Cultură”*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2012, VI, pp.115-122.
- Moldovan, Romeo Gabriel**, „Locul soției în testamentul soțului în Transilvania secolului al XVIII-lea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, ianuarie-decembrie 2013, Editura Accent, Cluj-Napoca, pp.267-275.
- Molmenti, P.G.**, „Veneția de la botez la înmormântare”, în *Magazin istoric*, nr.4 (121), 1997, pp.43-47.
- Montanari, Massimo**, *Foamea și abundența. O istorie alimentară a Europei*, Editura Polirom, Iași, 2003.

- Montesquieu**, *Scrisori persane*, Editura Hyperion Chișinău, 1993.
- Montet, Pierre**, *Egiptul pe vremea dinastiei Ramses*, București, Editura Eminescu, 1973.
- Morin, Edgar**, *L'Homme et la Mort*, Paris, 1976.
- Morrisson, Al**, *Insula Paștelui*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Morus, Thomas**, *Utopia*, Editura Științifică, București, 1958.
- Motzoi-Chicidean Ion**, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară*, vol.1-2, Editura Academiei Române, București, 2011.
- Moscatti, Sabatino**, *Vechi imperii ale Orientului*, Editura Meridiane, București, 1982.
- Muchembled, Robert**, *O istorie a Diavolului. Civilizația occidentală în secolele XII-XX*, Editura Cartier, Chișinău, 2002.
- Muchembled, Robert**, *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Editura Humanitas, București, 1997.
- Muir, Edward**, *Rituel in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, 1999.
- Mureșan, Monica**, „Fenomene limită în universul afectiv al lumii rurale românești: adulterul și bigamia”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.381-391.
- Murray, Alexander**, *Suicide în the Middle Age. The Violent against Themselves*, New York, Oxford University Press, 1998.
- Muzeul de Istorie a Artei – Viena* (ed. îngrijită de Silvia Borghesi), Adevărul Holding, București, 2010.
- Național Gallery of Art – Washington* (ed. îngrijită de Rosa Giorgi), Adevărul Holding, București, 2010.
- Müller, Wolfgang Hans; Thiem, Eberhard**, *Comorile faraonilor*, Editura Aquila, Oradea, 1993.
- Nakamura, Hajime**, *Orient și Occident. O istorie comparată a religiilor*, Editura humanitas, București, 1997.
- Năstasă, Lucian**, „Moartea și ritualurile celebrării funerare în mediul universitar românesc (1864-1968)”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.203-226.
- Negulescu, P.P.**, *Filozofia Renașterii*, Editura Eminescu, București, 1986.

Negustor, Gheorghe, „Atitudini și manifestări din timpul maladiilor 1914-1918”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IX, nr.2 (17), iulie-decembrie 2010, pp.79-93.

Nenițoiu, Ana-Maria, „Cimitirul evanghelic din Bistrița. O lecție de istorie”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, Ianuarie-decembrie 2013, Editura Accent, Cluj-Napoca, pp.276-283.

Nestor, I., „Bratei '67”, în *Magazin istoric*, nr.8, 1967, pp.65-69.

Nicoară, Simona, „Corpul, o metaforă în durată lungă! Avatarurile reprezentării corpului între teologie, istorie și antropologie”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul II, nr.2 (4), iulie-decembrie 2003.

Nicoară, Simona, „Metamorfozele istorice ale concepțiilor despre patrie și patriotism”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XI, nr.1-2 (22-23), ianuarie-decembrie 2013, pp.19-57.

Nicoară, Simona, „Metamorfozele sărbătorii sub impactul sensibilităților moderne (secolele XVI-XIX), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IV, nr.1 (7), ianuarie-iunie 2005, pp.111-132.

Nicoară, Simona, „Originile secularizării în cultura română (secolele XVII-XVIII), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul II, nr.1 (3), ianuarie-iunie 2003, pp.147-171.

Nicoară, Toader, *9 teme de antropologie istorică. Istoria & antropologia. Corpul. Alimentația. Violența. Disciplinarea. Religiozitatea. Reprezentarea. Imaginarul. Moartea*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013.

Nicoară, Toader, *Clio în orizontul mileniului trei*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2002, vol.1.

Nicoară, Toader, „Curtea și societatea de curte în Valahia lui C.Brâncoveanu (1688-1714), în *Caiete de antropologie istorică*, Anul XII, nr.1-2 (24-25), ianuarie-decembrie 2014, pp.151-201.

Nicoară, Toader, „Disciplinarea socială și modernitatea – lecturi posibile”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul IX, nr.1 (16), ianuarie – iunie 2010, pp.7-17.

Nicoară, Toader, „Istoricul și moartea. Un itinerar”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.11-23.

Nicoară, Toader, „Istorie și violență – lecturi posibile”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul I, nr.2, iulie-decembrie 2002, Editura Accent, Cluj-Napoca.

Nicoară, Toader, „Oamenii și moartea în societatea românească”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.7-8.

- Nicoară, Toader**, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începutul timpurilor moderne 1600-1830*, Editura Accent & Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
- Nicoară, Toader**, „Probleme de ecologie istorică”, în *Caiete de antropologică*, Anul IX, nr.2 (17), iulie-decembrie 2010, p.3.
- Nicoară, Toader**, „Thanatos în grădinile lui Clio. Moartea și atitudinile în fața morții – obiect al investigațiilor istorice”, în *Studia UBB – Historia*, XL, 1-2, 1995, pp.85-104.
- Nicoară, Toader**, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 1997.
- Nicoară, Toader**, „Zece ani de antropologie istorică la Universitatea din Cluj”, în *Caiete de antropologie istorică.Supliment*, Anul XI, ianuarie-decembrie 2013, pp.5-8.
- Nicolae, Cornel-Dan**, *Leacuri și remedii magice în Carpați. Magia și ființele fantastice din arhaicul românesc*, Editura Carpathia Rex, București, 2005.
- Nicolau, Irina; Huluiță, Carmen**, *Credințe și superstiții românești după Artur Gorovei și Gh.F.Ciaușanu*, Editura Humanitas, București, 2000.
- Niculae, Cornel-Dan**, *Magia și ființele fantastice din arhaicul românesc*, Editura Carpathia Rex, București, 2005.
- Niedermaier, Paul**, *Habitatul medieval în Transilvania*, Editura Academiei Române, București, 2012.
- Noiville, Florence**, *Mitologia romană*, Editura Meteor Press, București, 2006.
- Odahl, Matson Charles**, *Constantin și imperiul creștin*, Editura BIC ALL, București, 2006.
- Oertwig, Siegfried**, *Călătorie prin orașe dispărute*, Editura Științifică, București, 1966.
- Olinescu, Marcel**, *Mitologie românească*, Editura Gramar, București, 2008.
- Olteanu, Ștefan**, *Societatea românească la cumpănă de milenii (secolele VIII-XI)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Ordenlicht, Ivan, Kacsó, Carol**, „Contribuții la cunoașterea ritului de înmormântare practicat în necropola tumulară de la Lăpuș”, în *Marmația*, I, 1969, pp.11-15.
- Otto, Rudolf**, *Mistica Orientului și mistica Occidentului*, Editura Septentrion, Iași, 1993.
- Otto, Rudolf**, *Sacrul*, Editura dacica, Cluj-Napoca, 2002.
- Paler, Octavian**, *Calomniile mitologice*, Editura Adevărul Holding, București, 2010.
- Paler, Octavian**, *Mitologii subiective*, Editura Polirom, Iași, 2008.

- Paliga, Sorin**, *Mitologia slavilor*, Editura Meteor Press, București, 2008.
- Papini, Giovanni**, *Diavolul. Note pentru o viitoare diabolologie*, Editura Humanitas, București, 2013.
- Paxton, Frederick S.**, *Christianizing death: The Creation of a Ritual Process in Early Medieval Europe*, University of Georgia Press, 1990.
- Pârvan, Vasile**, *Dacia*, Editura Științifică, București, 1972.
- Peña, Moros Manuel**, *Istoria canibalismului: o surprinzătoare incursiune în antropologie din Antichitate până în zilele noastre*, Editura Corint, București, 2009.
- Petraș, Irina**, *Știința morții. Înfățișări ale morții în literatura română*, Cluj Napoca, 1997.
- Petre, Zoe, Lițu, Alexandra, Pavel, Cătălin (coord.)**, *Dicționar de mitologie greco-romană*, Editura Corint, București, 2001.
- Petre, Zoe**, „Prăbușindu-se dintr-o dată asupra Atenei... Prima pandemie descrisă de istorie”, în *Historia*, nr.98, februarie 2010, pp.16-17.
- Picard, Michel**, *La littérature et la mort*, Paris, 1995.
- Picknett, Lynn, Prince Clive**, *Giulgiul de la Torino. Al cui e chipul? Cum a păcălit Leonardo da Vinci istoria*, Editura RAO, București, 2005.
- Pippidi, Andrei**, *Despre statui și morminte. Pentru o teorie a istoriei simbolice*, Editura Polirom, Iași, 2000.
- Pippidi, Andrei**, „Vision de la mort et de l’au – dèla dans les anciennes sources roumaines”, în *Revue Roumaine d’Histoire*, XXXIII, 1-2, 1994, pp.91-99.
- Pistis Sophia*, Editura Herald, București, 2018.
- Platon, Nicolas**, *Civilizația egeeană*, vol.1-4, Editura Meridiane, București, 1988.
- Platon, Alexandru-Florin**, „*Corpul politic*” în *cultura europeană. Din Evul Mediu până în epoca modernă*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- Platon, Alexandru-Florin; Rădvan, Laurențiu; Maleon, Bogdan-Petru**, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- Plutarh**, *Oameni iluștri ai Greciei antice*, Editura Cartier, București, 2004.
- Plutarh**, *Oameni iluștri ai Romei antice*, Editura Cartier, București, 2004.
- Podovei, Petronela**, „Frica de moarte în Moldova medievală”, în *Historia*, An XII, nr.128, august 2012, pp.36-40.

- Pohlsander, A.Hans**, *Împăratul Constantin*, Editura Artemis, București.
- Pop-Curșeu, Ioan**, *Magie și vrăjitorie în cultura română*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- Pop, Iacob**, *Cultul morților*, Editura Sceda, Oradea, 2012, p.24.
- Pop, Ioan-Aurel, Bolovan, Ioan**, *Istoria Transilvaniei*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016.
- Pop, Iulia-Maria**, „Reuniunile învățătoarești și rolul lor în culturalizarea lumii rurale”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.392-405.
- Pop, Mihai**, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.
- Pop, Mihail, Pop Zamfira**, „Necropola de la Vornicenii Mari, jud.Suceava (sec.XI-XII): o ipoteză”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A.D.Xenopol”*, XXIII, 1, p.405.
- Pop, Viorel**, *Relații politice și economice într-o lume globalizată*, Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2008.
- Popović, Virginia**, „Cântecul Zorilor în culegerile de folclor din Voivodina”, în *Memoria etnologică*, An X, nr.36-37, 2010, Baia Mare, pp.40-48.
- Popescu, A.**, „Comoara din Valea Regilor”, în *Magazin istoric*, nr.6 (15), 1968, pp.53-57.
- Popescu, Ioana**, „Pandemia și vaccinul vs. Molima și molitva”, în *Historia*, nr.98, februarie 2010, p.21.
- Porter, Lindsay**, *Asasinatul. O istorie a crimei politice*, Editura Art, București, 2010.
- Potter, C.F.**, *Fondatori de mari religii*, Editura Prietenii Cărții, București, 2000.
- Procopius din Caesarea**, *Istoria secretă*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972.
- Prodan, David**, „Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII și XVIII”, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, IV, 1961.
- Protase, Dumitru**, „Carpții își dezvăluie tainele”, în *Magazin istoric*, nr.1 (58), 1972, pp.44-51.
- Rachet, Guy**, *Universul arheologiei*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1977.
- Radoslav, Doru**, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec.XVII-XX)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.
- Reale, Giovanni**, *Istoria filosofiei antice*, vol.I-II, Editura Galaxia Gutenberg, 2009.
- Religiile lumii*, Enciclopedia pentru tineri Larousse, Rao, București, 1996.

- Repciuc, Ioana**, „Elemente de rit acvatic în evoluția unei formule de origine creștină”, în *Memoria Ethnologică*, An.XI, nr.40-41, Baia Mare, 2011.
- Retegan, Simion**, „Un flagel de tip medieval: epidemia de holeră din Transivania din 1866”, în *Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.
- Riemschneider, Margarete**, *Lumea hitiților*, Editura Științifică, București, 1967.
- Rinpoche, Sogyal**, *Cartea tibetană a vieții și a morții*, Editura Herald, București, 2001.
- Rivière, Claude**, *Socio-antropologia religiilor*, Editura Polirom, Iași, 2000.
- Roceanu, Ion**, *Dezastrele naturale și efectele asupra populației*, Editura Universitară, București, 2009.
- Rogierius, Carmen miserabile**, Editura Arca, Oradea, 2006.
- Rohde, Erwin**, *Psyche*, Editura Meridiane, București, 1985.
- Roman, Nicoleta**, „Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine”: femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea, Editura Humanitas, București, 2016.
- Roman, Yves**, *Împărați și senatori. Istoria politică a Imperiului Roman. Secolele I-IV*, Editura Seaculum I.O., București, 2007.
- Rufus, Curtius, Quintus**, *Viața și faptele lui Alexandru cel Mare*, Editura Minerva, 1970, București, vol.1-2.
- Runciman, Steven**, *Căderea Constantinopolului*, Editura Enciclopedică, București, 1991.
- Runciman, Steven**, *Vecerniile siciliene*, Nemira Publishing House, București, 2011.
- Rutkowski, Bogdan**, *Arta egeeană*, Editura Meridiane, București, 1980.
- Sabău, Alina**, „Perspectiva lumii rurale românești asupra epidemiilor secolelor XIX-XX”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013, pp.406-415.
- Sabău, Nicolae**, „Monumentul funerar transilvan între Renașterea târzie și neoclasicism”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.25-73.
- Sachelarie, Ovid., Stoicescu, Nicolae (coord.)**, *Instituții feudale în Țările Române. Dicționar*, București, 1988.
- Sagan, Carl**, *Lumea și demonii ei. Știința ca lumină în întuneric*, Editura Herald, București, 2015.

- Sakamoto, Taro**, „Mileniile răsăritului de soare”, în *Magazin istoric*, nr.3 (132), 1987, pp.43-47.
- Săucan, Doina-Ștefana, Liiceanu, Aurora, Micle, Ioan Mihai**, *Abordare psihosocială a sinuciderii ca formă particulară a violenței. Analiză documentară*, Institutul Național de Criminologie, 2005.
- Schönburg von, Alexander**, *Tot ce ați dorit să știți despre regi și nu ați îndrăznit să întrebați niciodată*, Casa Editorială Ponte, București, 2012.
- Schaya, Leo**, *Omul și absolutul după doctrina Kabbalei*, Editura Harald, București, 2006.
- Schmitt, Jean-Claude**, *Strigoi. Viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998.
- Schuon, Frithjof**, *Despre unitatea transcendentă a religiilor*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Schuon, Frithjof**, *Să înțelegem islamul. Introducere în spiritualitatea lumii musulmane*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Simenschy, Th.**, *Un dicționar al înțelepciunii*, Editura Junimea, Iași, 1979.
- Simiot, Bernard**, *Suez -50 de secole de istorie*, Editura politică, București, 1979.
- Shotter, David**, *Augustus*, Editura Artemis, București.
- Socolan, Aurel; Toth, Adalbert**, „Zugravi ai unor biserici de lemn din nord-vestul României”, în *Marmația*, I, 1969, pp.33-56.
- Solcan, Șarolta**, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*, Editura Universității din București, București, 2005.
- Souchon, Olivier**, *Realități și enigme ale arheologiei*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Spinei, Nigel; Squire, Michael**, *Panorama lumii clasice*, Editura BIC ALL, București, 2007.
- Stahl, H.Paul**, *Triburi și sate din sud-estul Europei*, Editura Paideia, București, 2000.
- Stan, Alexandru; Rus, Remus**, *Istoria religiilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
- Steiner, Rudolf**, *Creștinismul ca fapt mistic și misteriiile antichității*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Stere, Ernst**, *Istoria filozofiei antice și medievale*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976.

- Stone, Geo**, *Suicide and Attempted Suicide: Methodes and Consequences*, George Washington University Medical School, Carol&Groff, 2001.
- Stoyanov, Yuri**, *Tradiția ascunsă a Europei. Istoria secretă a ereziei creștine în Evul Mediu*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Strauss, Christian**, *Preistoria, o epocă misterioasă*, Editura Prietenii Cărții, București, 2002.
- Strindberg, August**, „Sfârșitul lumii nu a mai avut loc”, în *Magazin istoric*, nr.7 (64), 1972, pp.71-76.
- Ștefan, Marian**, „Mărturii ale unei străvechi civilizații”, în *Magazin istoric*, nr.109 (175), 1981, pp.19-21.
- Ștefănescu, Barbu**, „Puterea de remanență a unor vechi rituri agrare acceptate și preluate de Biserică”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul X, nr.1 (18), ianuarie-iunie 2011, pp.62-85.
- Ștefănescu, Barbu**, *Sociabilitatea rurală. Violență și ritual*, Editura Universității din Oradea, 2004.
- Ștefănescu, Barbu**, „Timpul ca valoare socială în comunitățile țărănești transilvănene (sec.XVII-XIX)”, în *Valorile lumii rurale. Perspective istorice și istoriografice* (coordonatori Barbu Ștefănescu și Toader Nicoară), Editura Accent, Cluj-Napoca, 2013.
- Ștefănescu, Barbu**, „Violență și sociabilitate rurală (Transilvania, sec.XVII-XIX)”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul I, nr.2, iulie-decembrie 2002, pp.35-50.
- Ștefănescu, Paul**, *Enigme și mistere din toate timpurile*, vol.1-2, Editura Vestala, București, 2005.
- Ștefănescu, Paul P.**, *Eliminarea adversarului. Otrăvuri și otrăvitori celebri*, Editura Saeculum Vizual, București, 2006.
- Steiner, Rudolf**, *Creștinismul ca fapt mistic și misteriile antichității*, Editura Humanitas, București, 1993.
- Suter, Constantin**, *Istoria artelor plastice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985.
- Tarre, François**, *Le suicide*, Paris, PUF, 1994.
- Tentiuc, Ion**, „Considerații privind cercetarea arheologică a unor necropole medievale bisericesti din spațiul pruto-nistrean”, în *Acta Terrae Fogarasiensis*, II, Editura Altip, 2013, pp.93-106.
- Testas, Guy; Testas, Jean**, *Inchiziția*, Editura de Vest, Timișoara, 1993.
- Thomas, Louis-Vincent**, *Antropologie de la mort*, Paris, Fayard, 1980.

- Thomas, Louis-Vincent**, *Le cadavre. De la biologie à l'antropologie*, Bruxelles, 1980.
- Thomas, Louis-Vincent**, *Mort et pouvoir*, Paris, 1999.
- Thomas, Louis-Vincent**, *Rites de mort. Pour la paix des vivants*, Paris, 2001.
- Tîrcomnicu, Emil**, „Contribuții la cunoașterea etnografică a zonei transfrontaliere româno-bulgare. Rituri funerare. Strigoii”, în *Memoria etnologică*, An XI, nr.38-39, 2011, Baia Mare, pp.108-114.
- Toynbee, Arnold J.**, „Cutremurul de la Sparta”, în *Magazin istoric*, nr.3 (60), 1972, pp.44-49.
- Tokarev, S.A.**, *Religia în istoria popoarelor lumii*, Editura Politică, București, 1982.
- Toplean, Adela**, „Evul Mediu și reprezentarea morții”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul III, nr.1-2 (5-6), ianuarie-decembrie 2004, pp.319-366.
- Trișcaș, Elena Floarea**, „Rolul Regimentului II Român de Graniță de la Năsăud în profilaxia epidemiilor”, în *Anuarul Școlii Doctorale „Istorie.Civilizație.Cultură”*, Editura Accent, Cluj-Napoca, VI, 2012, pp.85-101.
- Tuchman, W.Barbara**, *O oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV*, vol.1-2, Editura Politică, București, 1988.
- Tudor, Dumitru**, *Arheologia romană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Tudor, Dumitru**, „Regina despotică, soție asasină, mamă neînduplecată”, în *Magazin istoric*, nr.1 (58), 1972, pp.18-24.
- Turda, Marius**, *Eugenism și modernitate. Națiune, rasă și biopolitică în Europa (1870-1950)*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- Ungureanu, Gheorghe**, „Pedepsele în Moldova la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX”, în *Întregiri. Buletinul Institutului de Istoria Vechiului Drept Românesc*, Iași, 1938.
- Valles, Edmond**, „Două vieți, aceeași tragedie: Agrippina cea bătrână și cea tânără”, în *Magazin istoric*, nr.2 (93), 1974, pp.53-54.
- Van Gennepe, Arnold**, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996.
- Varga Zsolt**, „Câteva date cu privire la epidemiile de holeră din Maramureș în secolul al XIX-lea”, în *Revista arhivei maramureșene*, Baia Mare, nr.3/2010, pp.132-153.
- Vasilescu, Emilian**, *Istoria religiilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.

- Vasilescu, Maria**, „Un dușman implacabil și un aliat neașteptat”, în *Magazin istoric*, nr.4 (73), pp.29-32.
- Vătămanu, Nicolae**, *Medicina veche românească*, Editura Științifică, București, 1970.
- Velasco, Martin Juan**, *Introducere în fenomenologia religiei*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Viman, Maria Raluca**, „Biserica și Statul în raport cu homosexualitatea”, în *Caiete de antropologie istorică*, Anul X, nr.1 (18), ianuarie-iunie 2011, pp.148-165.
- Virgil Vătășianu**, *Istoria artei europene*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968.
- Veyne, Paul**, *Cum se scrie istoria*, Editura Meridiane, București, 1999.
- Vidal-Naquet, Pierre**, *Vânătorul negru*, Editura Eminescu, București, 1985.
- Vlăduțiu, Ion**, *Polinezienii*, Editura Tineretului, București, 1967.
- Voicu, Sevastian**, „Cultul eroismului”, în *Transilvania*, nr.6, 1929, pp.424-429.
- Vovelle, Michel**, *La mort et l'Occident de 1300 a nos jours*, Paris, 1983.
- Vovelle, Michel**, *Les âmes du Purgatoire*, Paris, Gallimard, 1996.
- Vovelle, Michel**, *Mourir Autrefois*, Paris, 1974.
- Vulcănescu, Romulus**, *Mitologie română*, Editura Ecademiei Republicii Socialiste România, București, 1986.
- Wach, Joachim**, *Sociologia religiei*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Wechsler, B.**, „Palatele subterane și caii care dansează”, în *Magazin istoric*, nr-10 (67), 1972, pp.15-19.
- Weigall, Arthur**, *Nero*, Editura Artemis.
- White, Matthew**, *Marea carte a inumanității: o istorie a ororilor în 100 de episoade*, Editura Humanitas, București, 2015.
- Winkelman, J.J.**, *Istoria artei antice*, vol.1-2, Editura Meridiane, București, 1985.
- John Withington**, *Cele mai mari dezastre din istoria omenirii*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- Woodrow, Edwaed Ralph**, *Religia tainică a Babilonului antică și modernă*, Editura Agape, Făgăraș, 1996.
- Woodwaed, Jennifer**, *The theatre of death. The ritual management of royal funerals în Renaissance England, 1570-1625*, Woodbridge, Boydell Press, 1997.
- Wright, Jonathan**, *Iezuiții. Misiune, mituri și istorie*, Curtea Veche Publishing, București, 2010.
- Wunenburger, Jean-Jacques**, *Sacrul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Xai Nai, „Mormântul primului împărat al Chinei”, în *Magazin istoric*, anul XIV, nr.10, 1980, pp.40-43.

Zalmoxis. Revistă de studii religioase, vol.I-III, 1938-1942, Editura Polirom, București, 2000.

Zamfir, Cătălin; Vlăsceanu, Lazăr, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993.

Ziegler, Gudrun, *Secretele Romanovilor. Istoria și moștenirea țarilor ruși*, Editura Saeculum I.O., București, 2006.

Zimmer, Heinrich, *Introducere în civilizația și arta indiană*, Editura Meridiane, București, 1983.

Zimmer, Heinrich, *Regele și cadavrul*, Editura Meridiane, București, 1994.

Zimmer, Heinrich, *Mituri și simboluri în civilizația indiană*, Editura Meridiane, București, 1994.

Zimmermann, Harald, *Veacul întunecat*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Zumthor, Paul, *Viața de toate zilele în Olanda din vremea lui Rembrandt*, Editura Eminescu, București, 1982.

Zwig, Stefan, *Lupta în jurul unui rug. Castellio împotriva lui Calvin*, Editura Humanitas, București.